

МЕТОДИ АКТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КРЕАТИВНОСТІ

Крицька А.М. Методи активації професійної креативності. У статті представлені результати теоретичного дослідження методів активації професійної креативності. Визначено, що розвиток професійної креативності є одним з основних завдань сучасної освіти і потребує впровадження спеціальних психологічних технологій і методів, що дають змогу розвивати унікальний креативний потенціал майбутнього фахівця у ході його фахової підготовки. Для активізації професійної креативності можна використати такі методи, як: метод «мозкового штурму», метод інверсії, метод емпатії, метод SCAMPER, метод Уолта Діснея, метод «6 капелюхів» Е. Боно. Кожен з цих методів може поєднуватися з іншими й мати низку модифікацій.

Ключові слова: креативність, методи активації креативності, професійна креативність, творчість, творча діяльність.

Крицкая А.М. Методы активации профессиональной креативности. В статье представлены результаты теоретического исследования методов активации профессиональной креативности. Определено, что развитие профессиональной креативности является одной из основных задач современного образования и требует внедрения специальных психологических технологий и методов, позволяющих развивать уникальный креативный потенциал будущего специалиста в ходе его профессиональной подготовки. Для активизации профессиональной креативности можно использовать такие методы, как: метод «мозгового штурма», метод инверсии, метод эмпатии, метод SCAMPER, метод Уолта Диснея, метод «6 шляп» Э. Боно. Каждый из этих методов может сочетаться с другими и иметь ряд модификаций.

Ключевые слова: креативность, методы активации креативности, профессиональная креативность, творчество, творческая деятельность.

Постановка проблеми. Для забезпечення нового рівня якості професійної підготовки майбутніх спеціалістів та у зв'язку із сучасними вимогами ринку праці, необхідно застосовувати нетрадиційні підходи до навчання. Зараз існує запит на розвиток творчої особистості, здатної на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення, здатної до вирішення творчих професійних завдань. Тобто проблема розвитку і активації професійної креативності – є актуальною і потребує вивчення.

Аналіз останніх публікацій. У психологічній науці з різних теоретичних позицій досліджено проблему активізації творчої пошукової активності студентів (А.М. Алексюк, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, А.В. Фурман, О.Я. Чебикін, В.М. Ямницький та ін.), розвитку творчих здібностей особистості (Дж. Гілфорд, В.Д. Дружинін, Г.С. Костюк, Н.С. Лейтес, С.Д. Максименко, М.Л. Смульсон, та ін.), становлення творчої особистості (Д.Б. Богоявленська, В.В. Рибалка, В.А. Роменець, Е.П. Торранс та ін.). Водночас в багатьох дослідженнях недостатньо розкрито питання специфіки, закономірностей та організації творчої діяльності майбутніх фахівців, зокрема активації і розвитку в них професійної креативності.

Формулювання мети і завдань статті. Викладене вище визначило *мету* дослідження, якою є аналіз методів активації професійної креативності. Для досягнення мети було поставлено такі *завдання*: проаналізувати сучасні дослідження щодо креативності; виокремити ідеї щодо формування професійної креативності; визначити методи активації професійної креативності.

Виклад методики і результатів дослідження. Розвиток професійної креативності є одним з основних завдань сучасної освіти і потребує впровадження спеціальних психологічних технологій і методів, що дають змогу розвивати унікальний креативний потенціал майбутнього фахівця у ході його фахової підготовки.

Творча особистість, на думку В.В. Рибалки, є найбільшою цінністю для будь-якого суспільства, оскільки для неї характерна висока продуктивність, результативність особисто та суспільно значущої творчої праці, завдяки чому людство робить черговий крок у своєму прогресі [7].

Творчість та креативність є досить близькими поняттями. Креативність (від англ. create – створювати, англ. creative – творчий, творчий) – це творчі здібності індивіда, що характеризуються готовністю до створення принципово нових ідей, що відхиляються від традиційних або прийнятих схем мислення і що входять в структуру обдарованості як незалежний чинник. Складність поняття «креативність» показує багатоаспектність вивчення його з психологічного та педагогічного погляду (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, В.О. Моляко та ін.).

Основними складовими креативності є: швидкість думки; гнучкість думки; оригінальність; допитливість; здатність до розробки гіпотези; задоволеність [8].

У загальній структурі творчої діяльності як системи виділяють кілька основних підсистем: процес творчої діяльності; продукт творчої діяльності; особистість творця; середовище; умови, у яких проходить творчість. У свою чергу, у кожній із названих підсистем можна також виокремити їх складові. Наприклад, процес діяльності має такі складники: постановка задачі, формування задуму, його реалізація. Особистість творця характеризується здібностями, особливостями розуму, темпераментом, віком, характером тощо. Середовище й умови являють собою фізичне оточення, колектив, стимулятори та бар'єри у творчій діяльності й ін. [9, с.5-6].

Для виникнення креативних ідей потрібен час, терпіння і певна відкритість розуму, або нестандартне мислення, як називає цей феномен відомий психолог Едвард де Боно. Нестандартне мислення – це протилежність логічного, критичного мислення. Замість переміщення від однієї точки до іншої, нестандартне мислення дозволяє вашому розуму рухатися у всіх напрямках, на всі боки. Важливо не виклад фактів, розгляд того, що є, важливо усвідомити, що може бути. Основна складність нестандартного мислення – позбутися від внутрішнього голосу здорового глузду, основна мета – подивитися на існуючі речі з нових точок зору [1].

Для активізації професійної креативності, на наш погляд, можна використати такі активні методи творчого пошуку, як: метод «мозкового штурму», метод інверсії, метод емпатії, метод SCAMPER, метод Уолта Діснея, метод «6 капелюхів» Е. Боно. Ці методи доцільно використовувати в освітньому середовищі вищого навчального закладу як для майбутніх фахівців, так і для викладачів.

Метод «мозкового штурму» або «мозкова атака» або брейнстормінг (колективне генерування ідей рішення творчого завдання), це – оперативний метод

розв'язання проблеми на основі стимулювання творчої активності, при якому учасникам обговорення запропоновано виказати якомога більшу кількість варіантів розв'язання конкретної проблеми, не уникаючи навіть найфантастичніших рішень. Головними аспектами є максимальна кількість ідей та повна заборона на критику на початкових етапах [4]. Вперше «мозковий штурм» (*storm brain*) був застосований у корпорації «Bell» на початку 50-х рр. ХХ століття. Відомо, що методика проведення «мозкового штурму» має дві основні модифікації. Одна полягає в тому, що формуються дві групи спеціалістів: перша – з осіб з творчим складом розуму, друга – з критичним. Перша група генерує ідеї й оцінки, друга – аналізує і критикує запропоновані ідеї. Осіб, які беруть участь в обговоренні, не критикують, керівник – безсторонній, він скеровує дискусію. Ідея, яка вистроїть проти критики і з якою погоджується більшість, приймається як підсумкова експертна оцінка. Інший підхід відрізняється тим, що заздалегідь групу критиків не виділяють. Відбувається вільне обговорення проблеми і приймається узгоджена версія оцінки.

Метод інверсії (у психології його іноді називають методом звертання) являє собою один з евристичних методів творчої діяльності, орієнтований на пошук ідей рішення творчої задачі в нових, несподіваних напрямках, найчастіше протилежних традиційним поглядам і переконанням, що диктуються формальною логікою і здоровим глуздом. Метод інверсії базується на закономірності і відповідно принципі дуалізму, діалектичної єдності й оптимального використання протилежних (прямих і зворотних) процедур творчого мислення: аналіз і синтез, логічне й інтуїтивне, статичні і динамічні характеристики об'єкта дослідження, зовнішні і внутрішні сторони об'єкта, чи збільшення, навпаки, зменшення розмірів, конкретне й абстрактне, реальне і фантастичне, роз'єднання й об'єднання, конвергенцію і дивергенцію. Якщо не вдається вирішити задачу від початку до кінця, то спробуйте вирішити її від кінця до початку тощо [5].

Метод емпатії (метод особистої аналогії). Процес застосування аналогії є як би проміжною ланкою між інтуїтивними і логічними процедурами мислення. У рішенні творчих задач використовують різні аналогії: конкретні й абстрактні; ведуться пошуки аналогії живої природи з неживою, наприклад в області техніки. У цих останніх аналогіях можуть бути, у свою чергу, встановлені аналогії за формою, структурою функціям, процесам тощо. Найчастіше емпатія означає ототожнення особистості однієї людини з особистістю іншої, коли намагаються думкою поставити себе в положення іншого. Не випадково емпатія, чи особиста аналогія, у рішенні творчої задачі розуміється як ототожнення людини з технічним об'єктом, процесом, деякою системою. Коли застосовується метод емпатії, то об'єкту приписують почуття, емоції самої людини. Людина як би зливається з об'єктом, об'єкту приписується поведінка, що можливо у фантастичному варіанті [6].

Метод SCAMPER (аббревіатура від англ. Substitute Combine Adapt Modify Put Eliminate Reverse) – методика творчості у формі перевірного списку. Заснована на спостереженні, що все нове є модифікація вже існуючого, є схемою постановки питань, що стимулюють виникнення нових ідей. *Substitute (заміщення)*: Як і чим можна замінити складові частини? Як і чим можна замінити наявні правила? Як і чим можна замінити форму? Як і чим можна замінити звук, поверхню, колір? Як і чим можна замінити учасників процесу? Чи можна замінити назву? Чи можна замінити одну частину іншою? Чи можна застосувати цю ідею в новому напрямку? *Combine (комбінування)*: Які частини

(матеріали, товари, послуги) можна скомбінувати? Чи можна скомбінувати поставлене завдання з чимось іншим? Що можна скомбінувати для розширення сфери застосування? *Adapt (адаптація)*: Чи існують аналоги і на що це може бути схоже? Чи стикався я вже з чимось подібним? Що ще можна зробити з цієї ситуації? Чим з існуючого я можу скористатися, щоб вирішити цю проблему? Які вже існуючі ідеї я можу адаптувати під себе? Чи може моя концепція бути представлена в іншому контексті? *Modify (модифікація)*: Що і як можна модифікувати? Які ідеї можна розширити і як? Як і що можна зробити з більшою ефективністю? Чи можна це легко повторити? Чи можна надати наявним ідеям і концепціям додаткову цінність? *Put to other uses (пропозиція іншого застосування)*: Як ще це можна використовувати? Чи може це бути застосовано не тільки для того, що планувалося, але й для чого-небудь іншого? Як дану ідею могла би використовувати дитина або літня людина? Чи можна застосувати наявну ідею, модифікувавши її? *Eliminate (усунення або зведення до мінімуму)*: Чи можна спростити проблему? Що можна видалити з контексту без істотних змін? Яка умова не є обов'язковою? Чи можна зробити виняток із правил? Чи можна і чи потрібно розділяти проблему на кілька частин? Чи можна надати цьому менший обсяг? *Rearrange/Reverse (звернення, зміна порядку)*: Який порядок буде найбільш оптимальним? Чи є окремі частини взаємозамінними? Чи може бути інша послідовність дій? Чи можна поміняти місцями причину та наслідок? Чи можна поміняти місцями позитивні та негативні аспекти? Що буде, якщо розглянути проблему в зворотному порядку? Що буде, якщо я буду діяти від зворотного? [3].

Метод Уолта Діснея (метод проводять у формі рольової гри, в якій учасники розглядають поставлене завдання з трьох точок зору: творчої, реалістичної і критичної; метод можна використовувати як індивідуально, так і в групі). Спочатку він користувався цією методикою для себе особисто. І для того, щоб щось розробити спочатку він уявляв себе в різних ролях, при цьому переходив у різні приміщення, потім приміщення звузилося до розміру стільця, а потім вже від прив'язки до місця, стільця, Уолт Дісней перейшов до мислення, уявляючи себе ніби сидячим на тому чи іншому стільці. Стільці мрійника, реаліста чи критика.

Основоположним принципом креативної стратегії Уолта Діснея є виділення чотирьох позицій мислення: «Мрійник», «Спостерігач», «Реаліст» і «Критик». Всього виділяють 12 кроків стратегії творчості Уолта Діснея.

1) Готуємо в просторі чотири місця.
2) Входимо в позицію «Мрійник». Представляємо в своїй уяві найкращу, ідеальну можливість реалізації нашого проекту. Представляємо найкращий спосіб самих себе, а також те, як ми реалізуємо наш проект. Найбільших результатів можна досягти за допомогою візуалізації, коли все, що ми уявляємо, представляється в формі яскравого кольорового кіно.

3) Входимо в позицію «Спостерігач». Тут нашим завданням є налагодження ефективної взаємодії всіх позицій і здійснення коректної зв'язку між ними. Необхідно оцінити продуктивність роботи «Мрійника», дати відповідні рекомендації і після цього подумки передати репрезентацію плану реалізації проекту від «Мрійника» до «Реаліста».

4) Входимо в позицію «Реаліст». Беремо на себе роль людини справи, який отримує величезне задоволення від діяльності. Розглядаємо план реалізації проекту і

відбираємо з нього тільки те, за що ми стовідсотково зможемо поручитися. Потрібно подумати про те, за допомогою яких реальних дій можливо реалізувати проект.

5) Входимо в позицію «Спостерігач». Проводимо оцінку продуктивності роботи «реаліста», робимо висновки і, якщо це необхідно, вносимо коригування та доповнення. Після цього передаємо оброблену ідею від «реаліста» до «Критику».

6) Входимо в позицію «Критик». Налаштовуємося позитивно. На цьому етапі потрібно проаналізувати наш план, спрогнозувати можливі перешкоди і помилки і попередити їх. Зробити це потрібно ще до реалізації плану. Дуже важливо також сформулювати для «Мрійника» необхідні питання і завдання, подумавши про можливі проблеми. Що може статися в процесі реалізації? Чи може наш проект якимось чином негативно вплинути? Вимагаються завдання з доопрацювання плану слід вказати саме в позитивній формі.

7) Входимо в позицію «Спостерігач». Оцінюємо продуктивність роботи «Критика». При необхідності, доповнюємо її. Далі передаємо інформацію, оброблену «реалісти» і «Критиком» «Мрійнику» на подальшу доопрацювання.

8) Входимо в позицію «Мрійник». Проводимо аналіз інформації, отриманої на попередньому етапі, і вже на основі його створюємо модифікований і оновлений образ нашого проекту. Проект тепер повинен виглядати більш чітко, і придбати більш відчутні обриси.

9) Входимо в позицію «Реаліст» і потім в позицію «Критик» (між ними входимо в позицію «Спостерігач»). В даному випадку важливо обробити додаткову інформацію. Відбувається це таким же чином, як на попередніх етапах.

10) Входити черзі в усі позиції потрібно до тих пір, поки розробленим планом реалізації не будуть остаточно задоволені всі «учасники».

11) Інтегруємо позиції. Як тільки наш план буде остаточно оформлений і доопрацьований, потрібно увійти в кожну з позицій, крім позиції «Спостерігач», і звернути увагу на їхні капітали і способи роботи з планом реалізації, які характерні для кожної з позицій. Після цього об'єднуємо їх в собі в одне ціле.

12) Підлаштовуємось до майбутнього. На даній стадії у нас є повна «картинка» плану реалізації нашого проекту і всіх дій, необхідних для досягнення необхідного результату. На основі цього ми продумуємо свої перші практичні кроки і приступаємо до їх здійснення [10].

Метод «6 капелюхів» Едварда де Боно. В основі методу – ідея паралельного мислення: конструктивного мислення, при якому різні точки зору і підходи не стикаються, а співіснують. Метод шести капелюхів – це простий і практичний спосіб розділення процесу мислення на шість різних режимів, кожен з яких представлений метафоричним капелюхом певного кольору.

– *Білий капелюх*: наводить на думку про папір. Білий капелюх зв'язаний із інформацією. Одягаючи білий капелюх, ми запитуємо: Яка інформація у нас є? Яка інформація нам потрібна? Якої інформації нам не вистачає? Як нам одержати відсутню інформацію? Які питання ми повинні задати? Білий капелюх використовується для того, щоб спрямувати увагу на наявну чи відсутню інформацію.

– *Жовтий капелюх*: жовтий колір наводить на думку про сонце й оптимізм. Під жовтим капелюхом ми робимо пряме зусилля знайти переваги пропозиції: «Що в цьому

гарного?» Навіть якщо ідея нам не подобається, жовтий капелюх просить нас знайти в ній гарні сторони: Які переваги? Кому це вигідно? Які цінності?

– *Чорний капелюх*: найкорисніший капелюх. І він, безумовно, найчастіше використовується. Чорний колір нагадує про мантію судді. Він означає обережність. Чорний капелюх не дає нам зробити що-небудь небезпечно, вказує на ризик і говорить, чому щось може не вийти. Однак чорним капелюхом не можна зловживати, тому що зловживання небезпечно саме по собі.

– *Червоний капелюх*: червоний наводить на думку про вогонь і тепло. Червоний капелюх пов'язаний з почуттями, інтуїцією й емоціями. Ви можете не усвідомлювати, чому вам щось подобається, чи чому не подобається. Коли використовується червоний капелюх, у вас з'являється можливість описати свої почуття й інтуїцію, без будь-яких пояснень. Ваші почуття існують, і червоний капелюх дає можливість їх викласти.

– *Зелений капелюх*: зелений нагадує про рослини, ріст, енергію, життя. Зелений капелюх – капелюх енергії, творчості. Під зеленим капелюхом ми вносимо пропозиції й обговорюємо нові ідеї й альтернативи. Ми говоримо про модифікації й варіації існуючих ідей. Зелений капелюх дозволяє думати про можливості. Коли використовується зелений капелюх, кожний прикладає творчі зусилля.

– *Синій капелюх*: використовується для розгляду самого процесу мислення: Що нам робити далі? Чого ми досягли на даний момент? Синій капелюх використовується або на початку обговорень, щоб вирішити, чого ми хочемо досягти в його результаті мислення, або його можна використовувати, щоб упорядкувати послідовність застосовуваних капелюхів і підсумувати досягнуте [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначено, що розвиток професійної креативності є одним з основних завдань сучасної освіти і потребує впровадження спеціальних психологічних технологій і методів, що дають змогу розвивати унікальний креативний потенціал майбутнього фахівця у ході його фахової підготовки.

Для активізації професійної креативності можна використати такі методи, як: метод «Мозкового штурму», метод інверсії, метод емпатії, метод SCAMPER, метод Уолта Діснея, метод «6 капелюхів» Е. Боно. Кожен з цих методів може поєднуватися з іншими й мати низку модифікацій.

Визначено, що методи активізації професійної креативності доцільно використовувати в освітньому середовищі вищого навчального закладу як для майбутніх фахівців, так і для викладачів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці програми розвитку професійної креативності в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Боно Э. Серьезное творческое мышление / пер. с англ. Д.Я. Онацкая. Минск: 000 «Попурри», 2005. 416 с.
2. Боно Э. Шесть шляп мышления. СанктПетербург: Питер Паблишинг, 1997. 256 с.
3. Ветас Разносторонний. *Как развить креативность с помощью скампера*. URL: <https://lifehacker.ru/skamper/>
4. Дмитрієва Л. Креативні прийоми вироблення ідей. *Елітаріум: Центр дистанційного навчання*, 2007. URL: www.elitarium.ru

5. Кулюткин Ю.К. Эвристические методы в структуре решений. Москва: Педагогика, 1970. 232 с.
6. Пономарев Я.А. Психология творческого мышления. Москва: Наука, 1960. 302 с.
7. Рибалка В.В. Особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип організації профільної та професійної підготовки учнівської молоді. *Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: наук.-метод. посіб.* Київ, Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. С.80-90.
8. Степанюк И.В. Формирование креативного мышления на уроках. *Молодой ученый*. 2015. №16. С. 426-428. URL <https://moluch.ru/archive/96/21569/>
9. Туринина О.Л. Психология творчества: навч. посіб. Київ: МАУП, 2007. 160 с.
10. Robert B. Dilts (1994): *Strategius of Genius. Volume I: Aristotle, Sherlock Holmes, Walt Disney, Wolfgang Amadeus Mozart.* Meta Publications, Capitalo (California/USA)

References transliterated

1. Bono Je. Ser'joznoe tvorcheskoe myshlenie / per. s angl. D. Ja. Onackaja. Minsk.: 000 «Popurri», 2005. 416 s.
2. Bono Je. Shest' shljap myshlenija. SanktPeterburg: Piter Pablising, 1997. 256 s.
3. Vetas Raznostoronnij /Kak razvit' kreativnost' s pomoshh'ju skampera. URL: <https://lifehacker.ru/skamper/>
4. Dmitrieva L. Kreativni prijomi viroblennja idej. Elitarium : Centr distancijnogo navchannja, 2007. URL: www.elitarium.ru
5. Kuljutkin Ju.K. Jevristicheskie metody v strukture reshenij. Moskva: Pedagogika, 1970. 232 s.
6. Ponomarev Ja.A. Psihologija tvorcheskogo myshlenija. Moskva: Nauka, 1960. 302 s.
7. Ribalka V. V. Osobistisnij pidhid jak psihologo-pedagogichnij princip organizacii profil'noi ta profesijnoi pidgotovki uchnivs'koï molodi. Psihologija osobistisno orientovanoi profesijnoi pidgotovki uchnivs'koï molodi: nauk.-metod. posib. Kiiiv, Ternopil': Pidruchniki i posibniki, 2002. S.80-90.
8. Stepanjuk I.V. Formirovanie kreativnogo myshlenija na urokah. Molodoj uchenyj. 2015. №16. S. 426-428. URL <https://moluch.ru/archive/96/21569/>
9. Turinina O.L. Psihologija tvorchosti: navch. posib. Kiiiv: MAUP, 2007. 160 с.
10. Robert B. Dilts (1994): *Strategius of Genius. Volume I: Aristotle, Sherlock Holmes, Walt Disney, Wolfgang Amadeus Mozart.* Meta Publications, Capitalo (California/USA)

Kritska Alona M. Professional creativity activation methods. The article represents the results of a theoretical study of methods of activating professional creativity. It is determined that the development of professional creativity is one of the main tasks of modern education and requires the introduction of special psychological technologies and methods that allow to develop the unique creative potential of a future specialist in the way of his/her professional training.

It is stated that such methods as «Brainstorming», inversion method, empathy method, SCAMPER method, Walt Disney's method, E. Bono's «6 Hats Method» can be used to activate professional creativity. Each of these methods can be combined with the other and have a number of modifications.

It is determined that the methods of activating professional creativity should be used in the educational environment of higher education institutions for the future professionals and teachers as well.

The aspects for further research are to develop a program for the development of professional creativity in the educational environment of higher education.

Keywords: creativity, methods of activating creativity, professional creativity, creative activity.